

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

ДЕМ'ЯНЕНКО Сергій Іванович

**ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ:
МАКРО– ТА МІКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ**

08.07.02. – Економіка сільського господарства і АПК

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Київ - 1997

38.43

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00760882 (V)

Дисертація є рукописом
Роботу виконано на кафедрі а
державного економічного унів
Науковий консультант — до

Нелеп Віталій Миколайович

Офіційні опоненти

— доктор економічних наук, професор,
академік НАН України
Онищенко Олексій Мусійович

доктор економічних наук, професор,
академік УААН
Борщевський Петро Прокопович

доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент УААН
Галушко Валерій Павлович

Провідна організація

— Інститут аграрної економіки
Української академії аграрних наук

Захист відбудеться "25" " лютого " 1997 р. о 14³⁰ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.01.23.03 по захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних
наук в Інституті економіки НАН України за адресою:
252011, Київ - 11, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту
економіки НАН України.

Автореферат розісланий "24" " січня " 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
академік УААН

В.М.Трегобчук

І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми дослідження. Становлення ринкової економіки в Україні вимагає переосмислення більшості основних теоретичних засад, на підвалинах яких функціонувало народне господарство країни протягом останніх семи десятиліть. Необхідність вітчизняних наукових досліджень теорії ринкової економіки викликана не тільки вимогою практики в умовах її болісної трансформації до принципово нових форми й змісту. Вона продиктована також потребою розвитку цієї теорії на основі нових, до деякої міри специфічних обставин її застосування. Одне з визначальних місць у системі цих досліджень посідають проблеми формування виробничих витрат як складової базової тріади сутності ринкової економіки — "ціна – витрати – прибуток".

В умовах ринкової економіки особливо важливого значення набувають проблеми формування виробничих витрат у сільському господарстві. Ці проблеми пов'язані зі специфікою галузі, а також її місцем у системі галузей народного господарства. В Україні, де аграрний сектор економіки є одним з провідних, дослідження проблем формування виробничих витрат у сільському господарстві набувають особливої актуальності.

Проблеми формування виробничих витрат у системі теорії ринкової економіки постійно знаходилися і знаходяться у полі зору економічної науки — починаючи від Адама Сміта і закінчуючи сучасними економістами. Найбільший внесок у вивчення й розвиток досліджень окреслених проблем зроблено економістами таких провідних держав як США, Англія, ФРН. Окремі аспекти цих проблем розвинуті й досліджені вченими Росії та вітчизняними економістами. Серед зарубіжних економістів, роботи яких присвячені даним проблемам, слід виділити таких як Бланчерд Б., Від-Небелінг С., Гатаулін А., Губанов С., Діке Х., Драрі К., Кондратьєв М., Кюнстон Р., Мілен Т., Новожилов В., Остренг М., Озан Т., Паусор Е., Паарлберг Ф., Рітсон К., Рао В., Скот Д., Твін А., Халберг М., Халет Г., Чаянов О. та ін.

Питання формування виробничих витрат на макроекономічному рівні знайшли своє висвітлення і в роботах вітчизняних економістів, зокрема таких як Білоусько Я., Богина Д., Власюк О., Волинський Г., Геєць В., Грималюк А., Єременко В., Калита Н., Кваснюк Б., Ковальчук Т., Коросташ А., Кораблін С., Кізіма А., Лукінов І., Мохарт А., Панасюк Б., Поповкін В., Привалов В., Сокол А., Степаненко В., Черняк В. та ін.

Проблеми форм власності й напрямків їх реалізації та механізму формування виробничих витрат і забезпечення ефективного господарювання на мікроекономічному рівні знайшли своє відображення в роботах Алексійчука В., Андрійчука В., Базилевича В., Борщевського П., Гальчинського А., Зіновчука В., Ільчука М., Логвиненка В., Лозового В., Лукінова І., Маліка М., Меселя-Веселяка В., Мочерного С., Нелепа В., Несененка П., Онищенко О., Пасхавера Б., Пуліма В., Рудого М., Саблука П., Трегобчука В., Федієнка П., Хорунжого М., Шпичака О., Шепотько А., Юрчишина В.

Безпосередньо питання методології й методики формування виробничих витрат у сільському господарстві розкриті в роботах Дем'яненка М., Карича

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Д., Коваленка Ю., Коцупатрого М., Литвина Ю., Линника В., Саблука П., Шпичака О. та ін.

Однак ряд теоретичних, методологічних і методичних проблем, що досліджуються, потребують подальшої й поглибленої розробки. Найперше це стосується теоретичного обґрунтування суті формування виробничих витрат у ринковому механізмі та комплексності підходу при дослідженні поставлених проблем, що передбачає врахування аспектів як мікро- так і макроекономічного середовища, аналізу основних факторів та їх впливу на рівень і структуру виробничих витрат у сільському господарстві, обґрунтування впливу форм власності й організації підприємств на формування виробничих витрат, цін та рівень ефективності господарювання.

Вирішення перерахованих питань дозволить збагатити теорію ринкової економіки, викристалізувати одну з важливих її складових, удосконалити методологічні й методичні підходи при дослідженні проблем формування виробничих витрат у сільському господарстві. У свою чергу це забезпечить підвищення рівня прикладної спрямованості вирішених проблем, дасть практиці відповідний інструментарій ефективного управління виробничими витратами.

Наявність зазначених проблем як теоретичного, так і прикладного характеру визначила тему дисертації й окреслила коло питань, що у ній розроблені.

1.2. Мета і завдання дослідження. Основною метою дисертації є розвиток концепції, теоретико-методологічних підходів, розкриття механізму та поглиблення методології й методики формування виробничих витрат у сільському господарстві в умовах ринкової економіки. Для її досягнення поставлені та вирішені такі завдання:

- показано роль і місце виробничих витрат у системі ринкового механізму;
- обґрунтовано методологію формування виробничих витрат на макроекономічному рівні;
- визначено основні важелі макроекономічного регулювання та їх вплив на формування виробничих витрат у сільському господарстві;
- розкрито методологію і методику формування виробничих витрат на мікроекономічному рівні та методи їх регулювання;
- встановлено та проаналізовано основні фактори, що впливають на формування виробничих витрат у сільському господарстві;
- досліджено вплив форм власності на засоби виробництва та організації сільськогосподарських підприємств на формування виробничих витрат і ефективності господарювання;
- показано взаємозв'язок формування виробничих витрат і ефективності виробництва.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є методологія й методика макро- та мікроекономічних аспектів формування виробничих витрат у сільському господарстві в умовах ринкової економіки. При цьому визначено основні, базові фактори впливу на формування виробничих витрат. Особливо це стосується мікроекономічних аспектів, широта й різноманітність яких вимагають їх класифікації та визначення на цій основі найбільш суттєвих і малодосліджених.

Об'єктом дослідження виступає сільське господарство й окремі сільськогосподарські підприємства та їх сукупності в Україні та США. Вибір об'єкта дослідження поряд з Україною й у США обумовлений, по-перше, трансформаційним станом економіки України, коли ринкові перетворення в сільському господарстві знаходяться у початковій фазі й характеризуються незавершеністю та певною специфікою трансформаційного періоду, а, по-друге, загально визнаною в економічній науці аксіомою класичності розвитку аграрної сфери економіки США в ринкових умовах та її впливом на світове сільське господарство. Крім цього, автор тривалий час у період 1992–1995 рр. проходив стажування, займався науковою роботою й читав лекції в ряді університетів і Міністерстві сільського господарства США.

1.4. Методологія і методика дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є сучасна економічна теорія ринкової економіки, розкрита в роботах зарубіжних і вітчизняних економістів, діалектичний, історичний та системний підходи при її застосуванні.

Із спеціальних методів досліджень в роботі використані абстрактно-логічний, монографічний, розрахунково-конструктивний, статистико-економічний, економіко-математичного моделювання та ін.

Інформаційною основою дисертації виступили матеріали статистичних і державних органів Управління сільським господарством, річні та оперативні звіти сільськогосподарських підприємств, банків, кооперативів та інших обслуговуючих сільське господарство організацій та установ, літературні джерела та результати особистих обстежень автора, матеріали міжнародних організацій і конференцій.

1.5. Наукова новизна. Найбільш вагомими результатами дослідження, що характеризуються науковою новизною й виносяться на захист, є:

- розвиток концепції і теоретико-методологічних підходів формування й функціонування виробничих витрат на макро- та мікроекономічному рівнях як системного, комплексного елементу ринкового механізму;

- обґрунтування та класифікація системи факторів, що впливають на формування виробничих витрат у сільському господарстві;

- поглиблення методології й методики визначення впливу монетарної й фінансової політики на формування виробничих витрат у сільському господарстві та пропозиції, пов'язані з регулюванням цього впливу;

- розробка методологічних підходів визначення ролі аграрної політики як фактору формування виробничих витрат галузі та напрямків державного регулювання їх рівня й підвищення ефективності виробництва;

- поглиблення методологічних та методичних аспектів впливу міжнародної сільськогосподарської торгівлі на рівень виробничих витрат у сільському господарстві й аналіз основних факторів цього впливу;

- встановлення залежності між формами власності й господарювання та формуванням собівартості продукції сільськогосподарських підприємств, критеріями і ефективністю господарювання;

- опрацювання пропозицій застосування варіантів матеріального стимулювання при госпрозрахунковому підприємстві як важелів регулювання рівня виробничих витрат сільськогосподарських підприємств, що ґрунтовані на державній та колективній формах власності;

- обґрунтування методологічних і методичних підходів врахування особливостей функціонування капіталу і праці та викликаних ними виробничих витрат у собівартості продукції селянських господарств;

- формулювання методологічних та методичних підходів формування виробничих витрат у довгостроковому періоді на основі системи диференційованих оптимумів і врахування вартості авансованого капіталу, в тому числі й землі в собівартості та цінах на сільськогосподарську продукцію;

- дослідження взаємозв'язку між формуванням виробничих витрат і ціноутворенням на сільськогосподарську продукцію та вдосконалення методики ціноутворення на основі виробничих витрат;

- здійснення математичної інтерпретації функції виробничих витрат та обґрунтування економіко-математичної моделі їх оптимізації.

1.6. Практична значимість результатів і висновків роботи. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського державного економічного університету і стосується теми "Удосконалення економічного механізму АПК в умовах переходу до ринкової економіки" (державний реєстраційний номер UA01002102P).

Практична значимість результатів і висновків роботи полягає у можливості їх застосування органами управління сільським господарством як методологічної й методичної бази при удосконаленні систем планування, обліку і калькулювання собівартості сільськогосподарської продукції та ціноутворення на неї, а також сільськогосподарськими підприємствами при удосконаленні управління виробничими витратами, та навчальними закладами при підготовці спеціалістів вищої кваліфікації.

На основі виконаних досліджень Міністерству сільського господарства і продовольства України у вигляді доповідної записки подано пропозиції, спрямовані на удосконалення існуючої методики планування, обліку і калькулювання собівартості сільськогосподарської продукції (робіт, послуг) та ціноутворення на продукцію галузі. Міністерству сільського господарства США представлено звіт про наукову роботу та обґрунтування впливу монетарної й фінансової політики уряду США на формування виробничих витрат у сільському господарстві країни. На замовлення Українського державного фонду підтримки селянських (фермерських) господарств розроблено й запроваджено рекомендації, пов'язані з формуванням і менеджментом виробничих витрат для цієї форми господарювання.

Розроблено й запроваджено в господарствах Кагарлицького району Київської області варіант матеріального стимулювання колективів госпрозрахункових підрозділів за комплексними розцінками як інструменту регулювання процесу управління виробничими витратами.

Для бакалаврської та магістерської програм навчання в Київському державному економічному університеті розроблено й запроваджено в навчальний процес такі нові навчальні дисципліни як "Економіка і організація селянських (фермерських) господарств" та "Менеджмент виробничих витрат", а також їх методичне забезпечення (програми, тексти лекцій, плани семінарських і практичних занять, навчальні завдання, тести для поточного й підсумкового контролю та оцінки знань студентів). Результати досліджень знайшли відображення в навчальних посібниках "Економіка, організація і планування агропромисленого комплексу" (розділ "Противозатратний

механізм в системі АПК", "Посібник фермера-орендаря (організаційно-економічні аспекти)" у розділі "Економіка та менеджмент селянського (фермерського) господарства". Крім того, автором підготовлений до видання підручник "Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві".

Окремі положення досліджень використані при викладанні дисциплін "Основи мікроекономіки" і "Теорія мікроекономіки" у Міжнародному науково-технічному університеті та в опублікованих конспектах лекцій.

1.7. Апробація результатів дослідження. Результати дослідження за темою дисертації апробовані:

- на конференціях і науково-практичних семінарах, що проводилися Управліннями сільського господарства Кагарлицького району і Київської області (1980-1991 рр.);

- на науково-практичних семінарах і нарадах, що проводилися Українським державним фондом підтримки селянських (фермерських) господарств (1994-1996 рр.);

- на конференціях професорсько-викладацького складу, наукових співробітників і аспірантів Київського державного економічного університету (1989-1995 рр.);

- на кафедрі аграрної економіки і економіки харчової промисловості Делаверського державного університету у формі спільних наукових досліджень, підготовки публікацій, рецензій та участі у конференції (США, штат Делавер, м. Нью-арк, 1992-1995 рр.);

- у Річмондському державному та приватному університетах і державному коледжі імені Сержанта Рейенхольда у формі доповідей на конференціях та наукових семінарах, лекцій для студентів університету та коледжу (США, штат Вірджинія, м. Річмонд, 1994 р.);

- на міжнародних семінарах, що проводилися Міжнародною організацією праці за темою "Як розпочати та вдосконалити свій бізнес" у формі виступів з доповіддю, організації та проведення семінару (Швейцарія, м. Женева, Казахстан, м. Алмати, 1995 р.);

- на республіканській конференції, присвяченій проблемам менеджменту персоналу, на тему "Управління кадровим потенціалом в умовах ринкових перетворень" у формі пленарної доповіді (Казахстан, м. Алмати, 1995 р.);

- на кафедрі аграрної економіки й економіки ресурсів Колорадського державного університету у формі спільних наукових досліджень, підготовки публікацій, рецензій та участі у наукових семінарах (США, штат Колорадо, м. Форт Колінс, 1995 р.);

- на конференції американської аграрної економічної асоціації й асоціації економістів з зовнішньо-економічного оточення й ресурсів у формі виступів на секційних засіданнях та дискусій (США, штат Індіана, м. Індіанаполіс, 1995р.);

- у школі агробізнесу й ресурсів навколишнього середовища Арізонського державного університету у формі підготовки тез дисертації та виступів на наукових семінарах (США, штат Арізона, м. Темпі, 1995 р.).

1.8. Публікація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки й результати дисертації відображені в 48 роботах, опублікованих в

Україні та за кордоном, у тому числі в трьох власних і одній колективній монографіях, двох колективних навчальних посібниках, одній колективній брошурі, двох конспектах лекцій, 15 написаних самостійно і 7 у співавторстві статтях у наукових журналах і збірниках, 12 методичних рекомендацій для виробництва, трьох програмах для вузу. Загальний обсяг авторських публікацій складає понад 90 умов. друк. арк., в т.ч. у монографіях і брошурах — 28,4, статтях — 11,1, учбових посібниках і лекціях — 21,2, методичних рекомендацій виробництву — 26,5, учбових програмах — 4,0 умовн. друк. арк.

1.9. Структура дисертації. Структурно робота побудована таким чином:

Вступ

Розділ I. Суть виробничих витрат і механізм їх формування у ринковій економіці

- 1.1. Місце і роль виробничих витрат у системі ринкового механізму
- 1.2. Методологічні основи формування виробничих витрат на макроекономічному рівні
- 1.3. Методологічні та методичні основи формування виробничих витрат на мікроекономічному рівні
- 1.4. Основні фактори та джерела формування виробничих витрат у сільському господарстві

Розділ II. Макроекономічне регулювання та його вплив на формування виробничих витрат у сільському господарстві

- 2.1. Формування виробничих витрат під впливом монетарної й фіскальної макроекономічної політики
- 2.2. Аграрна політика як макроекономічний фактор формування виробничих витрат
- 2.3. Вплив міжнародної сільськогосподарської торгівлі на рівень виробничих витрат

Розділ III. Власність на виробничі ресурси й формування собівартості продукції сільськогосподарських підприємств

- 3.1. Вплив форм власності й господарювання на формування виробничих витрат
- 3.2. Формування виробничих витрат при різних формах реалізації колективної власності
- 3.3. Система диференційованих оптимумів та її вплив на формування виробничих витрат
- 3.4. Власність на земельні ресурси й формування виробничих витрат
- 3.5. Особливості формування виробничих витрат під впливом приватної власності на капітал й оцінки праці фермера та членів його сім'ї

Розділ IV. Виробничі витрати й ефективність господарювання

- 4.1. Взаємозв'язок виробничих витрат і ціноутворення
- 4.2. Прибутковість і виробничі витрати
- 4.3. Оперативне управління виробничими витратами
- 4.4. Математична інтерпретація функцій виробничих витрат

Висновки та пропозиції

Список використаної літератури

Додатки

Робота викладена на 374 сторінках машинописного тексту, який ілюструється 33 рисунками і 26 таблицями. Список використаної літератури складається з 260 найменувань.

1.10. Декларація особистого внесоку дисертанта у розробку наукових результатів. До основних наукових результатів, що становлять особистий здобуток дисертанта і виносяться на захист, належать такі:

- обґрунтування концепції і теоретико-методологічних підходів формування виробничих витрат у сільському господарстві як системного, комплексного елементу сучасного ринкового механізму;

- розвиток методології й методики визначення впливу монетарної та фінансової політики на формування виробничих витрат у сільському господарстві та розробка пропозицій, пов'язаних з регулюванням цього впливу;

- поглиблення методологічних та методичних підходів впливу аграрної політики і міжнародної сільськогосподарської торгівлі як макроекономічних регуляторів на формування виробничих витрат у сільському господарстві та напрямків державного регулювання їх рівня і підвищення ефективності виробництва;

- виявлення залежності між формами власності й господарювання та формуванням собівартості продукції сільськогосподарських підприємств, критерієм і ефективністю господарювання;

- дослідження зв'язку між формуванням виробничих витрат і ціноутворенням на продукцію сільського господарства та обґрунтування методики врахування вартості авансованого капіталу, в т.ч. і землі у виробничих витратах і цінах як альтернативних витрат.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

1. Суть розроблених методологічних підходів формування виробничих витрат на макро- та мікроекономічному рівнях як системного, комплексного елементу ринкового механізму полягає в тому, що з позиції закону економії праці прагнення конкретних виробників звести свої виробничі витрати до мінімуму з метою максимізації прибутку, як основної мети діяльності підприємства у ринковій економіці, проявляється у несумісності цих мінімумів і їх нееквівалентності мінімуму затрат праці на макроекономічному рівні. Несумісність конкретних мінімумів виробничих витрат з позиції закону економії праці проявляється у неможливості задовольнити попит виробників на кращі виробничі ресурси внаслідок їх дефіциту й цін, що не тотожні їх виробничим витратам. Однак при модифікації закону вартості у закон цін виробництва принцип еквівалентності виробничих витрат і відповідно обміну втілюється у законі середньої норми прибутку, що й виступає основним фактором регулювання ефективності виробничих витрат у ринковій економіці. В цьому проявляється зв'язок і протиріччя процесу формування виробничих витрат на макро- і мікроекономічному рівнях, а також між трудовою теорією вартості та класичною теорією ринкової економіки.

Таким чином, дію закону економії праці не можна зводити лише до мінімізації затрат праці на продукт з позицій макроекономіки. Адже

прагнення максимізувати прибуток є мікроекономічним аспектом максимізації темпів зростання продуктивності праці. У цьому, на нашу думку, полягає зв'язок макро- та мікроекономічних аспектів формування виробничих витрат. Це положення має особливе значення для сучасного стану розвитку сільського господарства України, оскільки без поєднання економічних інтересів на макро- і мікроекономічному рівнях аграрному сектору з існуючого кризового стану не вийти.

2. Джерелом формування виробничих витрат є виробничі ресурси, що використовуються у виробничому процесі — природні, трудові, капітал і підприємницька діяльність. У відповідності з певними принципами функціонування цих ресурсів формуються й відповідні виробничі витрати. Найбільш складним аспектом при цьому є визначення витрат, пов'язаних з функціонуванням земельних ресурсів. Так, розмір земельної ренти визначається в основному тільки попитом на землю, адже пропозиція землі й інших природних ресурсів є абсолютно нееластичною. У свою чергу попит на землю залежить від двох основних факторів — продуктивності певного виду земельних ресурсів і цін на продукцію сільського господарства.

Формування виробничих витрат, пов'язаних з функціонуванням землі, торкається й таких проблем, як власність на землю та доцільність врахування земельної ренти у собівартості сільськогосподарської продукції. Якщо розглядати ці проблеми з макроекономічних позицій, то можна зробити висновок, що земельна рента не виконує ніякої стимулюючої функції і являє собою надлишок, непродуктивні суспільні витрати, без яких можна обійтись. Адаже зміни розміру земельної ренти ні в якій мірі не впливають на розміри земельної площі — і при низькій і при високій ренті розмір земельної площі в умовах абсолютної нееластичності її пропозиції залишиться без змін. Тому з точки зору суспільства в цілому справедливим здається рішення про необхідність націоналізації землі й виключення земельної ренти з економічного обороту.

Однак, якщо розглядати цю проблему через призму мікроекономіки, то наведений висновок просто не витримає критики. Пояснюється це необхідністю комплексного підходу до даної проблеми як з точки зору економіки в цілому, так і окремих її суб'єктів. Потрібно виходити з того, що земля є одним з основних виробничих ресурсів і входить до системи економічних відносин поряд і нарівні з іншими ресурсами, на неї поширюється дія всіх законів економіки. У даному випадку мова йде про механізм ефективного використання ресурсів як похідної основної ділеми економіки — недостатньої кількості виробничих ресурсів і необмежених потреб суспільства у товарах та послугах. Тому говорити про ефективність використання землі можна тільки за умов наявності ціни на неї й можливості врахування цієї ціни у собівартості виробленої продукції та її ціні. Тільки таким чином можна економічно виміряти ефективність альтернативних варіантів використання землі й вибрати кращий із них.

У цій ситуації з позицій мікроекономіки не так вже й важливо, хто буде виступати на ринку землі у ролі продавця й покупця — держава чи приватна особа. Головне, щоб такий ринок існував і функціонував у режимі, наближеному до чистої конкуренції, а не олігополії, монополістичної

конкуренції чи чистої монополії. Завдання держави полягає в організації такого ринку. Тому націоналізація землі з цих позицій не є ефективним засобом. При цьому існує ще одне протиріччя між макро- й мікроекономічними підходами до формування виробничих витрат, яке випливає з глобального протиріччя між справедливістю й ефективністю.

В умовах України вихід з цього протиріччя може полягати у державному регулюванні використання земель сільськогосподарського призначення на базі приватної земельної власності й ринку землі за всіма напрямками її використання. Це передбачає врахування вартості землі в економічному обороті та у цінах на продукцію сільського господарства. Таким чином, сьогодні в Україні необхідним є формування приватної власності на землю через механізм її приватизації і ринку землі як важливого фактору ціноутворення на неї, а також врахування вартості землі у цінах на сільськогосподарську продукцію. Ціна на сільськогосподарську продукцію повинна відшкодовувати земельну ренту, як єдине джерело відновлення і покращення земельних ресурсів.

Запропонована в роботі класифікація і обґрунтування ролі ресурсів у формуванні виробничих витрат є досить важливим при організації самого процесу комплектування ресурсів за умов обмежених можливостей інвестиційного забезпечення виходу з кризового стану і нарощування інтенсифікації виробництва в аграрному секторі економіки України.

3. Стрижнем сукупності факторів та джерел формування виробничих витрат у сільському господарстві виступають ціни на продукцію сільського господарства та виробничі ресурси, що формуються на відповідних ринках під впливом попиту та пропозиції (рис. 1).

Головною особливістю попиту на продукцію сільського господарства є те, що темпи зростання доходів населення випереджають темпи зростання попиту на сільськогосподарську продукцію. Більше того, цей процес супроводжується зміною структури попиту, коли він за певними видами продуктів взагалі знижується. Пояснюється це тим, що з розвитком економіки й збільшенням доходів населення тільки незначна частина приросту доходів використовується для придбання харчових продуктів. Більша ж частина приросту доходу використовується для придбання промислових товарів та послуг. Однак і та незначна частина приросту доходу, що використовується на харчові продукти в основній своїй масі залучається не для збільшення виробництва продукції сільського господарства, а на її переробку, підготовку до споживання. Свідченням цьому є і проєкт Національної програми розвитку сільськогосподарського виробництва України на 1996-2005 роки, де серед пріоритетів розвитку галузі тільки 4 з 9 напрямків безпосередньо стосуються сільського господарства, а інші 5 — переробної і харчової промисловості. Як показує світовий досвід, еластичність попиту на продукцію сільського господарства завжди нижча, ніж на продукцію промисловості.

Даний висновок є дуже важливим з точки зору формування виробничих витрат у сільському господарстві. Пов'язано це з системами ціноутворення на сільськогосподарську й промислову продукцію. Згідно класичної теорії ринкової економіки підвищення реального доходу населення повинно забезпечувати рівновелике зростання попиту й пропозиції на товари в цілому. Факторами, що забезпечують таке рівновелике збільшення, є зростання

обсягів інвестицій у виробничі фонди та запровадження у виробництво нової техніки й технологій. Особливістю даного процесу є те, що збільшення інвестувань у фонди здійснюється, як правило, у промисловості й сфері послуг, а нова техніка й технології як результат фондового переоснащення промисловості й науки — надходять у сільське господарство. Дані процеси супроводжуються зростанням цін на продукцію промисловості та послуги й зниженням цін на продукцію сільського господарства. Врахування цього фактору є обов'язковим при формуванні аграрної політики України.

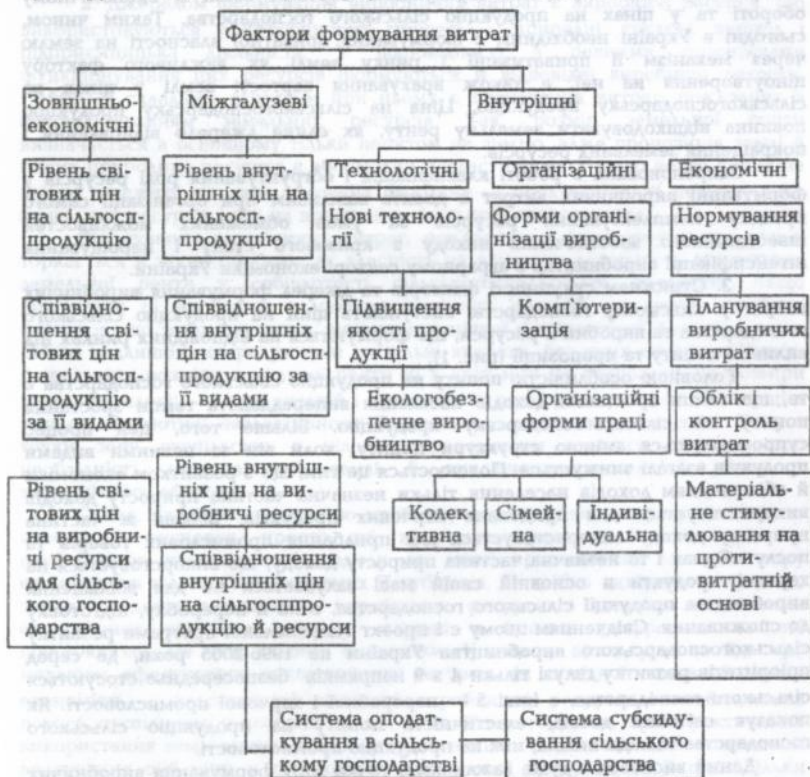

Рис. 1. Фактори формування виробничих витрат у сільському господарстві

4. Функція собівартості продукції передбачає врахування ціни ресурсів і ціни на продукцію, що виробляється з цих ресурсів. Звідси важливим

моментом при визначенні обсягів використання ресурсів і формування виробничих витрат є співвідношення між цінами на ресурси та продукт, а також між маржинальним продуктом і маржинальними витратами. Для мінімізації виробничих витрат необхідно забезпечити такий обсяг виробництва продукції, при якому б вартість маржинального продукту від використання певних видів ресурсів дорівнювала цінам на ці ресурси. Однак процес мінімізації виробничих витрат, взятий окремо від питання максимізації прибутку, не може бути однією з основних цілей виробництва. Тому необхідне поєднання цих двох сторін виробничого процесу. Якщо на рівні економіки в цілому стоїть завдання мінімізації собівартості одиниці продукції, що забезпечується механізмом конкуренції, то на рівні підприємства мова йде про оптимізацію виробничих витрат, при яких забезпечується максимальний абсолютний, а не питомий прибуток.

При цьому взаємозв'язки між попитом на продукцію і попитом на ресурси є досить складними, в окремих випадках мають різновекторну дію й через ціни на ресурси та коефіцієнт залучення ресурсів у виробництво відіграють визначальну роль у формуванні виробничих витрат.

Особливостями формування виробничих витрат у сільському господарстві є те, що формування цін на сільськогосподарську продукцію проходить в умовах, наближених до чистої конкуренції, а формування цін на ресурси — в умовах недосконалої конкуренції. Саме в цьому криються причини ряду проблем, що існують у цій галузі. До них належить дисбаланс цін на продукцію сільського господарства та виробничі ресурси, що надходять з промисловості, необхідність державної підтримки сільського господарства та цінового регулювання, різновеликі рівні доходів і ефективності виробництва у сільському господарстві та інших галузях економіки. Врахування цих аспектів є обов'язковим при формуванні й проведенні аграрної політики України.

5. Класифікуючи основні макроекономічні важелі впливу на виробничі витрати в сільському господарстві, автор виділяє три їх основні блоки: монетарне й фіскальне регулювання, аграрну політику та міжнародну сільськогосподарську торгівлю.

Суть обґрунтованого зв'язку елементів макроекономіки з формуванням виробничих витрат у сільському господарстві полягає в тому, що як розміри споживання, заощадження, інвестування, державних витрат, так і пропорції співвідношення між ними впливають на розміри та структуру виробничих витрат у сільському господарстві. У структурі сукупного споживання витрати на продукцію сільського господарства займають найбільшу питому вагу. Тому рівень маржинальної (граничної) схильності до споживання впливає на обсяг споживання харчових продуктів. Цей вплив значною мірою визначається рівнем розвитку економіки країни. Відповідно, рівень маржинальної схильності до заощадження визначає й розмір інвестицій у народне господарство, в тому числі й у його аграрний сектор. Державні витрати у вигляді субсидій, підтримки цін на продукцію сільського господарства, різних дотаційних виплат також безпосередньо впливають на формування та рівень виробничих витрат у цій галузі.

В сучасних економічних умовах України найважливішим аспектом розв'язання цієї проблеми є зростання доходів населення у структурі національного доходу країни, питома вага яких сьогодні у декілька разів

нижча, ніж у розвинутих капіталістичних країнах. Тільки таким чином можна забезпечити накопичення грошової маси для здійснення інвестицій у виробництво.

6. Експансійна монетарна політика має як короткостроковий, так і довгостроковий ефект впливу на сільське господарство й формування виробничих витрат галузі. Якщо короткостроковий ефект є в цілому позитивним — інфляція призупиняється й піддається регулюванню, реальна процентна ставка знижується, що впливає на приплив інвестицій, активізацію виробництва й зниження безробіття, зростання експорту, — то довгостроковий ефект такої політики може мати цілком негативні наслідки й найперший з них — значне підвищення інфляції.

З іншого боку, експансійна фінансова політика спочатку викликає високі виробничі витрати, стимулює виробництво й підвищує реальну процентну ставку. А так як міжнародні фінансові ринки реагують на зміну політики держави оперативніше, ніж товарні ринки, то обмінний курс національної грошової одиниці спочатку підвищується. Якщо уряд паралельно з експансійною фінансовою політикою проводить і експансійну монетарну політику, то збільшення реальної процентної ставки й обмінного курсу валюти можуть бути знівельовані. Така комбінація фінансової й монетарної політики є ефективною в короткостроковому періоді, адже обсяги виробництва зростають, а паралельно з цим знижується процентна ставка й обмінний курс валюти. Якщо ж паралельно з експансійною фінансовою політикою не проводити експансійну монетарну політику, то реальна процентна ставка буде зростати, що викличе збільшення виробничих витрат і підвищення обмінного курсу національної грошової одиниці. Це перекине ефект від початкового зростання обсягів виробництва й доходу. Разом з цим можна однозначно стверджувати, що довгостроковий ефект експансійної фінансової політики буде негативним, обсяги інвестування у сільське господарство знизяться.

Рестрикційна монетарна політика разом з експансійною фінансовою політикою також будуть впливати на збільшення виробничих витрат у сільському господарстві, адже реальна процентна ставка й обмінний курс валюти зростатимуть, що призведе до зниження доходів сільськогосподарських виробників. В таблиці 1 узагальнено вплив монетарної та фінансової економічної політики на основні параметри сільськогосподарського виробництва, в т.ч. і на виробничі витрати.

Для сьогодишньої економічної ситуації України, враховуючи здійснений аналіз монетарного й фінансового регулювання та його впливу на сільське господарство і формування виробничих витрат галузі протягом 1991-1996 рр., коли проводилася як експансійна (1991-1994 рр.), так і рестрикційна (1995-1996 рр.) монетарна політика паралельно з рестрикційною фінансовою політикою, результатом чого було спочатку виникнення гіперінфляції, потім її зниження до нульового рівня і поява шоку пропозиції, доцільним, на погляд автора, є проведення помірно експансійної монетарної політики зі щорічним нарощуванням грошової маси у реальному обчисленні на 4-5 % паралельно з проведенням експансійної фінансової політики при зниженні податкового пресу і щорічному зростанні державних витрат на 0,8-1,0 %.

Таким чином, з макроекономічних позицій на виробничі витрати у сільському господарстві прямий вплив справляють два основні фактори —

рівень реальної процентної ставки й рівень цін на промислову продукцію. Непряма дія пов'язана з динамікою агрегованого попиту — коли він підвищується, то зростає й попит на продукцію сільського господарства, стимулюючи виробництво, експорт продукції галузі й інвестиції. Можна з досить високою ймовірністю прогнозувати короткострокові наслідки впливу макроекономічного регулювання на рівень виробничих витрат у сільському господарстві. Разом з цим ефект такого регулювання в довгостроковому періоді є досить невизначеним.

Таблиця 1

Загальний вплив короткострокових змін у монетарній та фінансовій політиці на основні параметри сільського господарства

№ п/п	Параметри	Монетарна політика		Фінансова політика	
		Експансійна	Рестрикційна	Експансійна	Рестрикційна
1.	Рівень внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію	Зростає	Знижується	Зростає	Знижується
2.	Рівень експортних цін на сільськогосподарську продукцію	Зростає	Знижується	Знижується	Зростає
3.	Рівень цін на ресурси для сільського господарства	Зростає	Знижується	Зростає	Знижується
4.	Рівень реальної банківської процентної ставки	Знижується	Зростає	Зростає	Знижується
5.	Рівень виробничих витрат у сільському господарстві	Зростає	Зростає	Зростає	Знижується
6.	Рівень чистого прибутку галузі	Зростає	Знижується	Знижується	Зростає

7. Як важливий макроекономічний важель, що пов'язаний з фінансовою політикою, можна розглядати аграрну політику держави. Витрати на підтримку сільського господарства є значною статтею державних витрат, а звідси — й важелем регулювання економіки як інструмент фінансової політики. Аграрна політика об'єднує макро- й мікроекономічні сфери, створює баланс між ними.

Здійснена автором спроба обґрунтування методологічних підходів визначення ролі аграрної політики як фактора формування виробничих витрат галузі та напрямків державного регулювання їх рівня й підвищення ефективності виробництва базується на тому, що вона безпосередньо впливає на формування виробничих витрат у сільському господарстві і проявляється через певні об'єктивні закономірності розвитку галузі. Одна з таких закономірностей полягає у випереджаючому зростанні пропозиції продукції сільського господарства над попитом на неї та нееластичності попиту на цю продукцію. Підвищення обсягів виробництва продукції сільського

господарства викликає вищі темпи зниження як цін на неї, так і доходів її виробників.

У цих умовах особливого значення набуває формування та рівень виробничих витрат у сільському господарстві. Адаже в ситуації, що складається, фактор виробничих витрат набуває першочергового значення у формуванні доходів галузі. Саме тут проявляється й роль аграрної державної політики.

Урядова інтервенція у сільське господарство здійснюється двома основними шляхами — через ринки продукції галузі й через ринки ресурсів для галузі. Тобто існує дві основні альтернативи — або підтримувати ціни на продукцію сільського господарства, або субсидувати виробництво ресурсів для нього. Аналіз даної проблеми на прикладі виробництва кукурудзи на зерно й мінеральних добрив під це виробництво в Україні дозволяє зробити висновок, що з позиції економіки в цілому субсидування виробництва мінеральних добрив є доцільнішим, ніж підтримка цін на продукцію сільського господарства. Таке субсидування дає змогу знижувати виробничі витрати сільськогосподарських підприємств і не підвищувати ціни на продукцію галузі в умовах збільшення її виробництва. Від цього виграє все суспільство, а не тільки сільське господарство й промисловість.

8. Макроекономічний ефект від міжнародної торгівлі проявляється через мультиплікатор відкритої економіки. У даному випадку імпорт за своєю природою відіграє таку ж роль, як і заощадження — він зменшує агрегований попит, тоді як чистий експорт збільшує його. Чистий експорт від міжнародної сільськогосподарської торгівлі не тільки змінює лінію сукупного попиту вгору або вниз залежно від збільшення обсягів експорту чи імпорту, але й змінює кут її нахилу в бік його зменшення. Саме на зміну кута нахилу агрегованого попиту й впливає мультиплікатор відкритої економіки.

Таким чином, збільшуючи або зменшуючи агрегований попит, міжнародна сільськогосподарська торгівля впливає на всі макроекономічні показники — загальний ціновий рівень, рівень інфляції, банківську процентну ставку, обмінний курс національної грошової одиниці, рівень зайнятості у народному господарстві, а вже через ці показники — й на розмір виробничих витрат у сільському господарстві.

Однак міжнародна сільськогосподарська торгівля має й прямий вплив на виробничі витрати галузі. Цей вплив проявляється через переливання ресурсів між галузями у самому сільському господарстві й з інших галузей економіки в аграрний сектор та нарощуванні обсягів виробництва продукції, а також через рівень цін на неї й виробничі ресурси. У першому випадку під впливом міжнародної сільськогосподарської торгівлі відбувається перерозподіл виробничих ресурсів з менш ефективних у більш ефективні галузі. У другому випадку міжнародна спеціалізація виробництва й торгівля прямо впливають на попит конкурентноспроможної продукції, збільшуючи або зменшуючи його й тим самим підвищуючи чи знижуючи ціни на продукцію.

Міжнародна сільськогосподарська торгівля сприяє вирівнюванню цін на ресурси, що використовуються у сільському господарстві. Виходячи з того, що попит на ресурси є похідним від попиту на продукцію, зміна попиту на неї викликає відповідні зміни попиту на ресурси для сільського господарства й рівень цін на них.

Торгівля між країнами відбувається у точці перетину попиту й пропозиції за умов, що собівартість одиниці продукції, враховуючи транспортні й реалізаційні витрати, є однаковою для всіх торгуючих країн. Однак механізм торгівлі спрацює таким чином, що ціни на продукцію країн-експортерів підвищуються порівняно з тим, якби ця продукція не експортувалася. Прямую вигоду від цього отримують виробники продукції сільського господарства, адже їх доходи зростають, а витрати несуть споживачі продукції. В той же час в країнах-імпортерах продукції ціни на неї знижуються порівняно з тими, що були до торгівлі. Відповідно, виробники сільськогосподарської продукції в цих країнах отримують нижчі доходи, а споживачі цієї продукції виграють від пониження цін на неї. При цьому спостерігається загальна тенденція до підвищення собівартості продукції підприємств як у країні експортерів, так й імпортерів.

Таким чином, сільськогосподарські виробники країни-імпортера несуть значні втрати як від зниження цін на їх продукцію, так і від збільшення собівартості одиниці продукції. Тому з метою захисту внутрішнього ринку вводяться тарифи й квоти.

Введення тарифу підвищує витрати країни-експортера, знижує її прибутки і тим самим зменшує обсяги експорту до країни, що ввела тариф. Результатом цього є зниження пропозиції продукції на внутрішньому ринку, підвищення цін на неї та виробничих витрат. Зменшення обсягів імпорту продукції до конкретної країни приводить до підвищення рівня світової ціни на цю продукцію.

Запровадження квоти на імпортовану продукцію також обмежує її пропозицію на внутрішньому ринку й робить абсолютно нееластичною. При цьому внутрішня ціна на продукцію сільського господарства підвищується, а світова — знижується. Важливим фактором впровадження тарифу чи квоти є питома вага країни-імпортера продукції у світовому ринку. Якщо ця питома вага значна, то тариф чи квота також суттєво вплинуть на зниження світової ціни.

В цілому запровадження тарифу знижує загальну ефективність економіки й реально спричиняє втрати, адже ресурси перерозподіляються з ефективних галузей у менш ефективні під впливом штучної стимуляції токого перерозподілу шляхом підвищення цін на продукцію завдяки тарифу. Ефект квоти на внутрішній ринок є подібним до ефекту введення тарифу, однак квота є шкідливішою для економіки країни, ніж тариф. Пояснюється це тим, що при введенні тарифу ціна на внутрішньому ринку буде вищою від світової ціни тільки на розмір тарифу й ніколи не перевищить цього рівня. При квоті будь-яке збільшення внутрішнього попиту на продукцію спричинятиме необмежене зростання внутрішньої ціни, адже задоволення цього попиту не може бути проведене за рахунок імпорту продукції.

В Україні перспективною експортною сільськогосподарською продукцією є високотрудомістка продукція, що пояснюється її низькою собівартістю порівняно зі світовим рівнем собівартості одиниці відповідної продукції. Це така продукція, як цукор, овочева продукція, льон, молочні продукти, худоба і м'ясо. Саме структура собівартості сировини для виробництва даної продукції, де висока питома вага затрат праці і порівняно низький рівень її оплати, дає

зможу цій продукції бути висококонкурентною на світових ринках і підвищувати ефективність сільськогосподарського виробництва в країні.

9. На формування виробничих витрат у сільському господарстві значний вплив справляють особливості форм власності та напрямки їх реалізації. Існують принципові відмінності функціонування власності в сільському господарстві, порівняно з іншими секторами економіки. Зокрема механізм ціноутворення, що базується на специфіці реалізації власності на засоби виробництва в сільському господарстві й промисловості, принципово відрізняються між собою. У сільському господарстві одна й та ж сама кількість затраченої праці забезпечує в різні роки виробництво різних обсягів продукції. Тому навіть при незмінному попиту на продукцію сільського господарства її ринкова ціна має значні коливання. Особливістю при цьому є те, що коливання ринкової ціни припадають головним чином на ті її частини, які відносяться до заробітної плати й прибутку і меншою мірою відображаються на тій частині, яка припадає на ренту.

Іншим важливим моментом, що визначає особливості реалізації власності в сільському господарстві, а звідси й формування виробничих витрат галузі, є процес відчуження праці з розвитком продуктивних сил. Саме з особливостями відчуження праці в сільському господарстві пов'язана класифікація форм власності в цій галузі. На наш погляд, можна виділити такі класифікаційні форми власності в сільському господарстві, як державну, колективну, кооперативну й приватну. Поряд з цим існує ряд способів реалізації певної форми власності, до яких можна віднести госпрозрахунковий підрад, оренду, паювання, акціонування та ін.

Одним з основних критеріїв розвитку тієї чи іншої форми власності в умовах трансформації сільського господарства в ринкову економіку є забезпечення конкурентоздатності продукції на внутрішньому та світовому ринках, яка може бути досягнута тільки за рахунок нижчої собівартості продукції. Домінуючі на сьогодні в сільському господарстві України форми організації виробництва, що базуються на відповідних формах власності, не здатні цього забезпечити.

Важливим фактором трансформації існуючих форм власності в умовах ринкової економіки є приватизація основних засобів і особливо землі. Можливість виходу працівників з колективних сільськогосподарських підприємств разом зі своїми земельними й фондovими паями дасть можливість зняти ряд проблем, що існують на сьогодні в сільському господарстві. Зокрема це надлишок робочої сили на селі, низькі доходи працівників галузі та низька продуктивність їх праці.

Створення приватних сільськогосподарських підприємств на основі існуючих у сільському господарстві організаційних структур забезпечить виробництво високотрудовитої, висококонкурентної продукції, дасть можливість вирішити проблему інвестування сільськогосподарського виробництва, тому що комерційні банки як вітчизняні, так і зарубіжні надають кредити тільки реальним власникам землі, під заставу реальної, конкретної земельної ділянки. Колективним сільськогосподарським і державним підприємствам у їх існуючому вигляді комерційні банки не зможуть надавати довгострокові кредити.

З проблемами виробництва високотрудомісткої продукції й рівнем її собівартості прямо пов'язані питання вигідності та ефективності виробництва в умовах певної форми власності. Аналіз даної проблеми дає змогу зробити висновки, що існують різні критерії вигідності та принципи формування виробничих витрат залежно від форми власності, на якій базується сільськогосподарське підприємство. Так, критерієм вигідності та економічної ефективності за умов державної й колективної власності, а також приватної, що ґрунтується на найманій праці, виступають показники суми отриманого прибутку й рівнів рентабельності та прибутковості. У селянському господарстві такими критеріями є загальна сума виручки за реалізовану продукцію, валовий дохід та питома значення цих показників у розрахунку на гектар землі. Пояснюється це тим, що члени селянських господарств, маючи більші можливості порівняно з колективами, що працюють за умов державної й колективної власності у регулюванні виробничих процесів, у тому числі й виробничих витрат, мають і більші можливості у розподілі одержаної грошової виручки. Крім того у селянських господарствах валовий дохід не розподіляється на оплату праці й прибуток. Він розподіляється на фонди споживання та нагромадження і співвідношення між цими фондами досить гнучке, змінюється за роками залежно від потреб виробництва й сім'ї фермера. Саме цим пояснюється те, що селянським господарствам вигідно виробляти трудомістку продукцію, яка забезпечує найбільші грошові надходження й валовий дохід. При цьому слід відмітити, що в силу специфіки функціонування власності точка оптимізації обсягів виробництва у селянському господарстві й капіталістичному, державному чи колективному не буде однаковою. У селянському господарстві оптимальний обсяг виробництва завжди буде більший. Саме цим пояснюється те, що ці господарства, як правило, спеціалізуються на виробництві трудомісткої продукції, рівень прибутковості якої нижчий від малотрудомісткої продукції, але валовий дохід як сумарний, так і в розрахунку на одиницю земельної площі вищий.

10. Виходячи з аналізу впливу форм власності на формування виробничих витрат сільськогосподарських підприємств, можна зробити висновок, що основною статтею витрат, яка найбільшою мірою піддається цьому впливу, є оплата праці. В умовах реалізації колективної й державної форм власності на засоби виробництва виникає необхідність забезпечити поєднання колективних та індивідуальних інтересів членів колгоспів і держгоспів. Це передбачає отримання максимального прибутку в господарстві, формування відповідного нагромадження для розширення виробництва, організацію матеріального стимулювання працівників з урахуванням кількості й якості їх праці, а також кінцевих його результатів, забезпечення гарантованої оплати праці. Одним з способів функціонування колективної й державної власності є госпрозрахунковий підхід.

Практика функціонування госпрозрахункового підходу дозволяє виділити такі основні його форми, поклавши в основу класифікаційної ознаки принцип організації матеріального стимулювання: визначення фонду оплати праці як різниці між вартістю валової продукції, визначеною за допомогою розрахункових цін, і матеріальними витратами на її виробництво, розрахованими за єдиними планово-обліковими цінами; оплата праці за

розцінками (норматвами) від валового доходу; залишковий метод матеріального стимулювання; оплата праці за комплексними розцінками. Кожен із названих варіантів госпрозрахункового підряду створює різні умови для функціонування колективної й державної форм власності, забезпечуючи різні рівні оплати праці працівників, собівартості продукції, прибутку й прибутковості, співвідношення фондів споживання й нагромадження.

З аналізу даного питання можна зробити висновок про нецільність використання залишкового принципу в організації матеріального стимулювання при госпрозрахунковому підряді, адже даний принцип вступає у протиріччя з вимогами гарантованої оплати праці й при цьому економічно необґрунтовано визначається належна колективам госпро. дахункових підрозділів сума оплати праці за кінцевими результатами виробництва. Потребує вдосконалення й другий варіант матеріального стимулювання, основним напрямком якого може бути встановлення гнучких, таких що змінюються залежно від зміни рівня виробничих витрат нормативів (розцінок) оплати праці від валового доходу з урахуванням поділу витрат на постійні та змінні. Крім того всі зазначені варіанти матеріального стимулювання не враховують розподілу виробничих витрат на постійні та змінні при визначенні кінцевих результатів роботи підрозділів.

Всі ці недоліки усуває запропонований автором варіант матеріального стимулювання за комплексними розцінками, який в умовах колективної й державної форм власності забезпечує збалансованість у реалізації цих форм власності.

11. Укрупнення фермерських господарств Заходу, а також процес розукрупнення колективних та державних підприємств, що спостерігався в кінці 80-х і на початку 90-х років в Україні та інших країнах колишнього СРСР, є ілюстрацією практичної реалізації теорії диференційованих оптимумів. Спостерігається також чіткий зв'язок цієї теорії з формуванням виробничих витрат сільськогосподарських підприємств. Суть теорії диференційованих оптимумів полягає в тому, що будь-яке підприємство має будуватися у певній закономірності стосовно своєї ресурсної бази. Розміри підприємства повинні відповідати виробничому ресурсу, який знаходиться у мінімумі відносно інших видів основних виробничих ресурсів. При цьому обсяги використання ресурсів мають бути у певному співвідношенні до ресурсу, що знаходиться у мінімумі, не порушуючи при цьому встановлені закономірності і пропорційності, що властиві кожній системі господарювання. Будь-яке порушення цієї гармонії призводить до неминучого зниження ефективності виробництва, оскільки виводить його з оптимального поєднання виробничих ресурсів.

У цьому контексті слід розглядати й процеси реорганізації існуючих державних та колективних сільськогосподарських підприємств. На думку автора, паювання колективної власності не зачіпає глибинних основ колективної власності, хоча в цілому є позитивним і закономірним кроком її розвитку, але не зміни.

Наявність резервів підвищення ефективності господарювання за рахунок оптимізації співвідношення факторів виробництва виявлено також у колективних сільськогосподарських підприємствах і держгоспах України. Одержано такі співвідношення сільськогосподарських угідь, виробничих

фондів і трудових ресурсів за трьома групами господарств — 27:39:34; 37:26:37; 38:36:26. Найвища ефективність виробництва спостерігалася у першій, а найнижча — у третій групі господарств. З наведених даних можна зробити висновок, що в другій та третій групах господарств явно більше земельних ресурсів, ніж потрібно було б мати, виходячи з наявності виробничих фондів та трудових ресурсів. Крім того, в другій групі господарств існує явний дисбаланс відносно основних фондів, що проявляється в їх заниженому рівні. В третій групі господарств такий висновок можна зробити стосовно трудових ресурсів, що вимагає приведення у відповідність до рівня цього фактора розміру земельної площі й вартості фондів.

Таким чином, на основі одержаних даних використовуючи кореляційне й симплексне моделювання, можна з досить високим ступенем точності розрахувати параметри сільськогосподарських підприємств. Такі дослідження і розрахунки дозволяють обґрунтовано виділяти землі для створення селянських господарств, бути підмогою при проведенні земельної реформи в Україні та трансформації колективних й державних підприємств у нові організаційні структури.

12. З системою диференційованих оптимумів прямий зв'язок має масштаб виробництва та рівень виробничих витрат. Зі збільшенням масштабу виробництва змінюється й рівень виробничих витрат. Проте темпи цих змін не є однаковими. Залежно від співвідношення темпів збільшення обсягів виробництва й виробничих витрат собівартість одиниці продукції може не змінюватися, зростати або знижуватися. При цьому слід відмітити, що масштаб виробництва і розмір підприємства — це різні поняття. Масштаб виробництва передбачає постійну пропорцію між ресурсами і відображає ситуацію зміни собівартості одиниці продукції й обсягів виробництва, а також використання ресурсів, але при стабільному співвідношенні між видами ресурсів, тоді як розмір підприємства відображає загальний взаємозв'язок між собівартістю одиниці продукції й розміром підприємства при змінній структурі ресурсів. Таким чином, масштаб виробництва відображає фіксовану структуру ресурсів на певний момент часу, а розмір підприємства — її динаміку.

Політика обмеження розмірів підприємства (в Україні законодавчо обмежено розмір фермерського господарства до 50 га ріллі) безпосередньо впливає на рівень собівартості продукції. Таке обмеження призводить до загального підвищення собівартості одиниці продукції, спричиненого збільшенням кількості сільськогосподарських підприємств і, відповідно, підвищенням попиту на ресурси. Наслідком зазначених процесів буде й підвищення цін на продукцію сільського господарства, адже пропозиція її на ринку знижується при загальному зниженні ефективності виробництва.

13. Виходячи з того, що оплата праці фермера, членів його сім'ї й постійних найнятих працівників є фіксованими виробничими витратами, підвищення продуктивності їх праці не збільшує виробничі витрати. У цьому випадку маржинальні витрати надлишкових затрат праці дорівнюють нулю. У випадку, коли маржинальні витрати на робочу силу більш, ніж нуль, то, відповідно, й маржинальний продукт за видами продукції, на виробництво якої затрачена дана праця, також буде більшим нуля. Якщо ж у результаті вище описаних

ефективність виробництва. Адже з точки зору виробника, успішність його діяльності

співвідношень не вся праця може бути використана у сільському господарстві, то вона має бути використана за іншими напрямками.

При залученні найманих працівників на тимчасову чи сезонну роботу витрати на оплату їх праці є змінними. У цьому випадку критерієм при прийнятті рішення стосовно кількості найманих працівників є правило рівності маржинальної вартості продукту маржинальним витратам на оплату праці або тарифній ставці оплати праці.

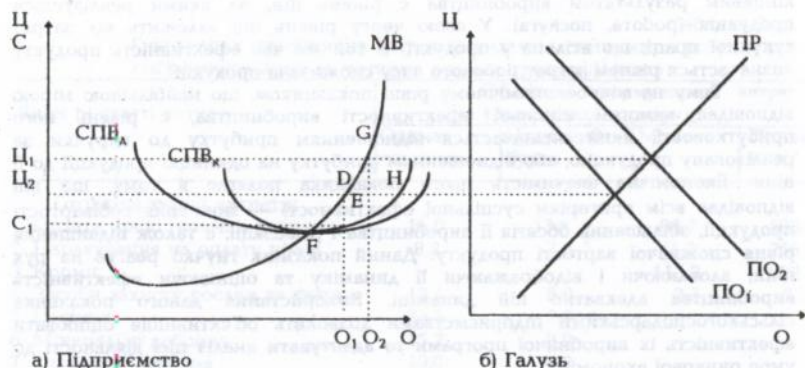
У системі виробничих витрат оплата праці фермера й членів його сім'ї посідають особливе місце. Визначальним при цьому є форма власності на засоби виробництва. Враховуючи те, що фермер одночасно є власником, менеджером і виконавцем робіт виникають і відповідні види виробничих витрат. З власністю пов'язана і неоплачена праця фермера та членів його сім'ї, а з менеджментом — оплата управлінської діяльності. Тому врахування неоплаченої праці фермера у виробничих витратах, як складової ціни на продукцію сільського господарства, є обов'язковою умовою системи ціноутворення. Це передбачає внесення коректив і у діючу методику розрахунку цін на продукцію галузі.

14. Між ціною на продукцію та її собівартістю існує діалектичний взаємозв'язок. Реально ціна формується під впливом трьох основних факторів — попиту, пропозиції й рівня собівартості продукції. Наступним моментом взаємодії ціни й виробничих витрат є вплив встановленої ринком ціни на виробничі витрати конкретного підприємства. При цьому відбувається оперативне регулювання виробничих витрат на рівні підприємства, їх оптимальна структуризація, встановлення оптимальних обсягів виробництва продукції з метою максимізації прибутку. Спостерігається і зворотний зв'язок за схемою — виробничі витрати конкретного підприємства — ціни на продукцію, роботи чи послуги цього підприємства і ринкова ціна. На рис. 2 показано ці взаємозв'язки.

Перспективним напрямком досліджень проблем ціноутворення і пов'язаних з ними питань формування виробничих витрат є поєднання таких сфер макро- й мікроекономіки, як теорії сукупного попиту та поведінки споживача у механізмі конкурентного ціноутворення, життєвих циклів товару та виробничих витрат, ефективності виробництва з кількісним та якісним аналізом функцій виробничих витрат і ціни в менеджменті й маркетингу.

Найпоширенішим принципом ціноутворення на рівні підприємств є метод, що базується на рівні виробничих витрат. До переваг цього методу слід віднести: простоту, базування на чіткій та достовірній інформації, що дозволяє менеджеру знижувати рівень невизначеності при прийнятті рішень; простіше сприйняття даного методу виконавцями, в тому числі й керівництвом; спрощений контроль за процесом ціноутворення. Етапами ціноутворення на основі витрат є: визначення собівартості одиниці продукції; встановлення торгової маржі; на основі торгової маржі розрахунок націнки на собівартість; визначення ціни як суми собівартості одиниці продукції й націнки на собівартість.

Запропонована в дисертації методика ціноутворення на основі виробничих витрат може бути використана як сільськогосподарськими підприємствами, так і органами державного управління галузі при обґрунтуванні цін на продукцію сільського господарства.

а) Підприємство

б) Галузь

$Ц$ — ціна на сільськогосподарську продукцію; C — собівартість одиниці продукції; O — обсяг виробництва (реалізації) продукції; $СПВ_A$ — сумарні питомі виробничі витрати довгострокового періоду; $СПВ_K$ — сумарні питомі виробничі витрати короткострокового періоду; MB — маржинальні витрати; $PO_{0,1}$ — попит на сільськогосподарську продукцію; PR — пропозиція сільськогосподарської продукції.

Рис. 2. Зв'язок між ціною на сільськогосподарську продукцію і виробничими витратами

15. Існує чотири основні підходи збільшення прибутку й ефективності господарювання через призму виробничих витрат: при незмінних постійних витратах за рахунок покращення організації господарювання, маркетингу, впровадження досягнень науково-технічного прогресу або за рахунок реструктуризації виробництва — нарощування прибуткових галузей і видів продукції при відповідному скороченні неприбуткових; при зростанні постійних витрат, що означає абсолютне розширення виробництва за рахунок прибуткових галузей і видів продукції, впровадження нових технологій, підвищення якості продукції; підвищення рівня рентабельності виробництва при скороченні постійних витрат і незмінній абсолютній сумі прибутку завдяки перегрупуванню постійних витрат за видами виробництва, відповідно припиняючи і розширюючи виробництво певних видів продукції; підвищення рівня рентабельності господарювання при зниженні постійних витрат і абсолютної суми прибутку за умов, коли темпи зниження постійних витрат перевищують темпи скорочення абсолютної суми прибутку.

При цьому слід відмітити, що показник рівня рентабельності не є тотожним показнику рівня прибутковості. Не відкидаючи доцільність розрахунку показника рівня рентабельності виробництва як такого, який характеризує ступінь віддачі виробничих витрат, необхідно враховувати, що показник рівня прибутковості більшою мірою відображає саме кінцеву ефективність виробництва. Адже з позиції макрорівня, суспільства в цілому,

кінцевим результатом виробництва є рівень цін, за якими реалізується продукція (робота, послуга). У свою чергу рівень цін залежить від затрат сукупної праці, що втілена у продукті. В той же час ефективність продукту визначається рівнем затрат робочого часу споживача продукції.

Тому на мікроекономічному рівні показником, що найбільшою мірою відповідає вимогам кінцевої ефективності виробництва, є рівень його прибутковості, який визначається відношенням прибутку до виручки за реалізовану продукцію, або відношенням прибутку на одиницю продукції до її ціни. Економічна значимість цього показника полягає в тому, що він відповідає всім критеріям суспільної ефективності — зниження собівартості продукції, збільшення обсягів її виробництва і реалізації, а також підвищення рівня споживчої вартості продукту. Даний показник гнучко реагує на рух ціни, вловлюючи і відображаючи її динаміку та оцінюючи ефективність виробництва адекватно цій динаміці. Використання даного показника сільськогосподарськими підприємствами дозволить об'єктивніше оцінювати ефективність їх виробничої програми та адаптувати аналіз цієї діяльності до умов ринкової економіки.

16. Основою методичних підходів визначення собівартості сільськогосподарської продукції є система формування та контролю виробничих витрат. Ці методичні підходи базуються на певних ідеологіях формування виробничих витрат за їх видами та статтями, що, насамперед, передбачає поділ витрат на постійні та змінні. Такий поділ пов'язаний з існуванням різних за тривалістю виробничих циклів (короткострокового та довгострокового) і формуванням прибутку підприємства, з чим взаємодіє його оподаткування. В таблиці також наведено розрахунок собівартості основних видів сільськогосподарської продукції та цін неї в цілому по громадському сільському господарству України (розрахунок здійснено під певну урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність худоби).

Другим важливим моментом методики формування витрат є їх поділ на готівкові та безготівкові. Він необхідний для визначення валового прибутку підприємства, що є важливим елементом оперативного управління виробництвом, адже валовий прибуток формується за наслідками короткострокового виробничого циклу і вирішальний вплив на його розмір справляють саме змінні та постійні готівкові витрати (корми і насіння віднесені до готівкових змінних витрат тому що їх оцінка передбачається за ринковими цінами).

Особливо слід відмітити необхідність формування і врахування у вартості продукції альтернативних витрат, таких як процент на основний та оборотний капітал, вартість землі, неоплачена праця фермера та членів його сім'ї, нормальний прибуток або витрати, пов'язані з менеджментом і ризиком.

Сформовані в такий спосіб виробничі витрати являють собою суму економічних витрат. Різниця між виручкою за реалізовану продукцію і сумою економічних витрат становить нормальний прибуток від виробничої діяльності або плата підприємцю за менеджмент і ризик.

Таблиця 2.

Групування виробничих витрат за видами і статтями та розрахунок собівартості й цін за чотирма видами продукції¹ (грн.)

Види та статті витрат	Об'єкт формування витрат (на 1 т основної продукції)			Привіс ВРХ
	Озима пшениця	Цукровий буряк	Молоко	
Готівкові змінні витрати:				
1. Оплата праці (пряма і непряма)	16,0	13,8	80,7	503,0
2. Нарахування на оплату праці	8,2	7,0	41,2	256,0
3. Корми	-	-	113,0	902,7
4. Засоби захисту рослин та тварин	12,1	8,0	2,7	25,0
5. Насіння	23,3	5,6	-	-
6. Мінеральні добрива	15,2	8,9	-	-
7. Органічні добрива	10,0	4,0	-	-
8. Паливо-мастильні матеріали	12,5	5,9	42,5	304,3
9. Електроенергія	0,3	-	14,0	47,1
10. Поточний ремонт	10,4	6,1	9,8	65,4
11. Інші змінні готівкові витрати	19,0	2,5	9,0	65,4
12. Всього змінних готівкових витрат (1+2+3+4+5+6+7+8+9+10+11)	127,0	61,0	312,9	2168,6
Готівкові постійні витрати:				
13. Загальногосподарські витрати	10,1	6,0	31,5	75,0
14. Страхові платежі	19,8	8,1	3,7	23,5
15. Процент за короткотермінові позики	9,9	4,1	-	-
16. Інші витрати	2,0	1,0	12,0	15,0
17. Всього постійних готівкових витрат (13+14+15+16)	41,8	19,2	47,2	113,5
18. Всього готівкових витрат (12+17)	168,8	80,2	360,1	2282,1
Безготівкові витрати				
19. Заміна капіталу (амортизація)	7,2	2,1	19,5	130,8
20. Процент на операційний капітал	16,0	7,5	16,5	261,0
21. Процент на основний капітал	36,5	1,5	128,4	928,0
22. Земельна рента	76,0	9,2	-	-
23. Всього безготівкових витрат (19+20+21+22+23)	135,7	20,3	164,4	1319,8
24. Всього економічних витрат (18+23)	293,4	100,5	524,5	3601,9
25. Валовий прибуток (27-18)	113,3	39,5	133,4	1009,4
26. Менеджмент і ризик (нормальний прибуток) (27-24)	-22,4	19,2	-31,0	-310,4
27. Розрахункова закупівельна ціна	271,0	119,7	493,5	3291,5

¹ На основі розрахункових даних Міністерства сільського господарства і продовольства України станом на 1.07.1996 р.

Отже, запропоноване автором групування виробничих витрат за статтями та видами передбачає іншу ідеологію їх формування порівняно з існуючою, а також зміну медотик планування, обліку та калькулювання витрат. Ці зміни торкаються не тільки чисто зовнішнього боку формування собівартості продукції, але й зачіпають глибинні проблеми економіки сільського господарства. Зокрема, це стосується питань врахування альтернативних витрат і особливо вартості землі у собівартості продукції. При цьому слід відмітити, що альтернативні витрати не повинні враховуватися у собівартості продукції при визначенні прибутку, і, зокрема, як об'єкту оподаткування. Перехід на нові принципи формування, планування та обліку виробничих витрат у сільському господарстві України є необхідністю, продиктованою становленням ринкових відносин, а також потребою уніфікації й адаптування відповідних методик до методик, що існують у країнах з розвинутою ринковою економікою.

17. Виробничі витрати, як предмет управління, можуть мати математичну інтерпретацію, тобто математичний опис зв'язків між обсягом виробництва продукції, виробничими ресурсами та витратами, зв'язків між видами витрат (постійними, змінними, маржинальними, питомими, сумарними), а також і оптимізаційних процесів, що базуються на функції виробничих витрат.

Статична функція виробничих витрат, яка не враховує зміни витрат у часі, має вигляд:

$$C_{(q)} = C_f + \sum_{i=1}^n C_i + \sum_{i=1}^n W_i h_i X_i \quad (1)$$

де C_i — собівартість i -ї одиниці продукції власного виробництва; X_i — обсяг залучення у виробництво i -го виду власної продукції; W_i — ціна i -ї одиниці придбаних ресурсів.

При цьому потрібно передбачати ще ряд факторів, які пов'язані з формуванням виробничих витрат. До них слід віднести фактор часу, використання якого перетворює статичну функцію виробничих витрат у динамічну, розмір інвестицій, що вкладаються у виробництво, ціну не тільки виробничих ресурсів, але й її транспозицію. При цьому функцію виробничих витрат можна записати так:

$$C(Y, W, K, I, t) = \min \{ W^T X : F(Y, X, K, I, t) = 0 \} \quad (2),$$

при $C \geq 0$,

де C — сумарні витрати; Y — обсяг виробництва продукції; W — ринкова ціна змінних виробничих ресурсів; K — постійні виробничі ресурси; I — щорічні валові інвестиції; t — період часу; X — змінні виробничі ресурси; T — значення транспозиції ціни ресурсів; F — трансформаційна функція.

Дана функція виробничих витрат показує, що на їх формування зазначені фактори справляють як прямий, так і непрямий вплив. Зокрема розміри постійних і змінних ресурсів, обсяг виробництва продукції, суми щорічних валових інвестицій з урахуванням періоду часу (короткостроковий чи довгостроковий період) можуть справляти як прямий, так і непрямий вплив на рівень виробничих витрат. З їх збільшенням, наприклад, собівартість одиниці продукції може знижуватися. Разом з цим ціна на змінні виробничі ресурси, враховуючи її трансформацію, помножена на обсяг змінних виробничих

ресурсів, має виключно прямий вплив на рівень та загальну суму виробничих витрат — з її підвищенням собівартість продукції також зростає.

Результатом симплексної оптимізації функції виробничих витрат є визначення обсягів виробничих ресурсів за їх видами, що доцільно залучати до виробництва для досягнення визначених показників господарської діяльності при мінімальних виробничих витратах. Розв'язок економіко-математичної задачі за різними варіантами моделі дозволяє зробити висновки про доцільність здійснення тих чи інших заходів (попередньо проімітувавши їх у моделі) за умов оптимізації виробничих витрат і максимізації рівня ефективності господарювання. Аналіз двоїстих оцінок обмежень задачі дає відповідь на ряд важливих запитань, що стосуються організації виробництва й управління виробничими витратами. Використання персонального комп'ютера при вирішенні задачі дає можливість застосовувати модель у кожному наступному виробничому циклі з метою адекватного комбінування виробничих ресурсів в умовах зміни окремих техніко-економічних коефіцієнтів (цін на сільськогосподарську й промислову продукцію, системи оподаткування та ін.).

ЗАГАЛЬНІ ПІДСУМКОВІ ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Функціонування і розвиток економічних процесів ґрунтується на певних об'єктивних протиріччях, що існують між складовими елементами економічної системи. Прогрес в економічній теорії і практиці відбувається шляхом виявлення і розв'язання або, принаймні, зменшення цих протиріч. Дисертація і її висновки побудовані на виявлених і досліджених протиріччях між: трудовою і ринковою теоріями вартості при формуванні виробничих витрат; макроекономічними цілями суспільної ефективності й охорони навколишнього середовища і макроекономічними цілями максимізації прибутку; макро- і мікроекономічними аспектами земельної ренти або справедливості і ефективності; прогресом в економіці та специфічними особливостями сільського господарства, що зумовлюють посилення його підтримки з боку держави; державною підтримкою сільського господарства і ефективністю економіки в цілому; динамікою виробничих витрат у короткостроковому та довгостроковому періодах; розвитком продуктивних сил і відчуженням праці.

2. На макроекономічному рівні доцільним є проведення помірної експансійної монетарної політики при паралельному здійсненні експансивної фіскальної політики, що характеризується зниженням рівня оподаткування суб'єктів господарської діяльності та громадян і щорічному зростанні державних витрат на 0,8–1,0 %. Така макроекономічна політика дозволить активізувати виробництво і ліквідувати шок пропозиції.

3. Земельна реформа в Україні має будуватися на державному регулюванні використання земель сільськогосподарського призначення на базі приватної земельної власності й ринку землі за всіма напрямками її використання. Це передбачає врахування вартості землі в економічному обороті та у цінах на продукцію сільського господарства.

4. З розвитком економіки сільське господарство вимагатиме все більшої підтримки і регулювання з боку держави. В основі аграрної політики має лежати концепція паритету доходів сільськогосподарських виробників з

доходами працівників інших галузей економіки, а також концепція паритету віддачі ресурсів. Така аграрна політика передбачає контроль і підтримку цін на ресурси для сільського господарства, що є ефективнішим, ніж підтримка цін на продукцію сільського господарства, субсидування виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, зокрема тваринницької, поліпшення соціальних умов життя на селі.

5. Доцільним є зняття обмежень стосовно розміру селянських (фермерських) господарств, а також розробка законодавчої бази для створення приватних сільськогосподарських підприємств, що виникають в процесі реорганізації колективних і державних господарств.

6. В роботі запропонована принципово нова методика формування виробничих витрат у сільському господарстві, що передбачає інше їх групування та виділення постійних, змінних, готівкових і безготівкових витрат, а також альтернативних витрат власності на основні і оборотні фонди, землю, неоплачену працю фермера та членів його сім'ї, менеджмент і ризик. Це передбачає також іншу методику ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, що має будуватися на врахуванні альтернативних витрат власності, ренти, нормального та економічного прибутку.

7. Досягати високої конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових сільськогосподарських ринках можна шляхом реалізації високотрудомісткої продукції. Пояснюється це тим, що в Україні робоча сила значно дешевша, ніж капітал. І це співвідношення в структурі виробничих витрат буде мати місце ще досить тривалий час. Отже, виробляти трудомістку продукцію можна зі значно нижчою собівартістю, ніж капіталомістку. Створення і забезпечення функціонування приватних сільськогосподарських підприємств дозволить вирішити як цю проблему, так і проблему інвестування сільськогосподарського виробництва.

III. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Основний зміст дисертації висвітлено в таких публікаціях:

I. Монографії, брошури, навчальні посібники:

1. Вплив макроекономічного регулювання на виробничі витрати у сільському господарстві. – К.: Вид-во КДЕУ, 1996. – 7,0 друк. арк.
2. Власність на виробничі ресурси і формування собівартості продукції в сільському господарстві. – К.: МНТУ, 1996. – 9,5 друк. арк.
3. Формування виробничих витрат селянських (фермерських) господарств в умовах ринкової економіки. – К.: Урожай, 1994. – 9,0 друк. арк.
4. Introduction to microeconomics. – Kyiv, International Science and Technology University, 1995. – 8,6 друк. арк.
5. Theory of Microeconomics (Lectures). – Kyiv, International Science and Technology University, 1994. – 10,0 друк. арк.
6. Посібник фермера-орендаря (організаційно-економічні аспекти): Навчальний посібник. – К.: Урожай, 1993. – 5,6 друк. арк., в т.ч. автора 2,0 друк. арк.

7. Комплексное внедрение экономических методов управления. Методические советы, разработанные на опыте работы хозяйств Кагарлыкского районного агропромышленного объединения Киевской области. – Киевский областной агропромышленный комитет, Киевский институт народного хозяйства им. Д.С.Коротченко, Киев, 1988. – 1,6 друк. арк. (у співавторстві з Сінченком В.М., Грибом М.Г., Нелепом В.М.).

8. Формирование противозатратного механизма в системе внутрихозяйственного расчета сельскохозяйственных предприятий. Автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – МВССО УССР, КИНХ, Киев, 1989. – 1,0 друк. арк.

9. Экономика, организация и планирование агропромышленного комплекса. – К.: Вища школа, 1989. – 27,2 друк. арк., в т.ч. автора – 0,6 друк. арк. (у співавторстві з Нелепом В.М.).

10. Річний план економічного і соціального розвитку сільськогосподарського підприємства. – К.: Урожай, 1989. – 10,0 друк. арк., в т.ч. автора – 0,5 друк. арк. (у співавторстві з Нелепом В.М.).

II. Наукові статті в журналах і збірниках

11. Монетарне і фінансове регулювання і його вплив на формування виробничих затрат у сільському господарстві //Економіка України, 1996, № 7. – 1,0 друк. арк.

12. Менеджмент у фермерському виробництві //Економіка України, 1993, № 10. – 1,0 друк. арк.

13. До питання про перетворення власності колективних господарств //Економіка України, 1993, № 1. – 1,0 друк. арк.

14. Экономико-математическое моделирование производственной структуры крестьянских хозяйств //Межведомственный научный сборник "Машинная обработка информации", Киевский государственный экономический университет. Вып. 55, Киев, 1993. – 0,5 друк. арк.

15. Форми власності в сільському господарстві і їх аналіз // Міжвідомчий науковий збірник "Проблеми формування ринкової економіки", КДЕУ. Вип. 2, Київ, 1992. – 0,5 друк. арк.

16. Пути реализации коллективной формы собственности // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий, 1991, № 12. – 1,1 друк. арк.

17. Селянське господарство: організаційні основи //Економіка Радянської України, 1991, № 9. – 0,6 друк. арк.

18. Сельскохозяйственное предприятие: основы научной организации // АПК: экономика, управление, 1991, № 5. – 0,5 друк. арк.

19. От подряда к аренде //АПК: экономика, управление, 1991, № 1. – 0,3 друк. арк. (у співавторстві з Пиркіним В.І.).

20. Оплата труда в свекловичных хозяйственных подразделениях //Сахарная свекла: производство и переработка, 1989, № 5. – 0,3 друк. арк. (у співавторстві з Пиркіним В.І., Гапоненком Г.Д.).

21. Formovanie protinakladoveho mechanizmu agroprzemyselnoho komplexu // Zbornik "Planovite riadenie rastu efektivnosti vyroby v poľnohospodarskom podniku". Edicne Stredisko Vysoka Skola Ekonomica v Bratislave, 1989. – 1,0 друк. арк. (у співавторстві з Нелепом В.М.).

22. Матеріальне стимулювання підрядних хозрасчетних подразделений — на противозатратную основу// АПК: економіка, управління, 1989, №6. – 0,3 друк. арк.

23. Формирование и функционирование противозатратного механизма в системе внутрихозяйственного расчета свеклосеющих колхозов//Сборник научных трудов "Экономическая эффективность интенсификации производства сахарной свеклы", ВНИС, Киев, 1988. – 0,5 друк. арк.

24. Аренда в свекловодстве//Сборник научных трудов экономической эффективности интенсификации производства сахарной свеклы", ВНИС, Киев, 1988. – 0,6 друк. арк. (у співавторстві з Сінченком В.М., Пиркіним В.І., Гапоненком Г.Д.).

25. Противозатратный механизм в системе экономического механизма АПК//АПК: економіка, управління, 1988, № 5. – 0,5 друк. арк. (у співавторстві з Нелепом В.М.).

26. Поточно-цикловой метод организации труда//Сахарная свекла, 1987, № 7. – 0,3 друк. арк. (у співавторстві з Сінченком В.М., Пиркіним В.І., Левченком М.Д.).

27. Шляхи вдосконалення внутрігосподарського економічного механізму в колгоспах//Вісник сільськогосподарської науки, 1987, № 6. – 1,0 друк. арк. (у співавторстві з Кучерявим І.Т., Кондратенком Е.В.).

28. Опыт совершенствования внутрихозяйственного расчета в колхозах //Экономика сельского хозяйства, 1987, № 7. – 0,3 друк. арк.

29. Коллективный подряд на севообороте. Коллективный подряд: опыт и проблемы (обзор материалов)//Экономика сельского хозяйства, 1984, № 1. – 0,1 друк. арк.

30. Анализ и планирование уровня производительности труда в условиях специализации хозяйств (обзор материалов)//Экономика сельского хозяйства, 1981, № 12. – 0,1 друк. арк.

III. Методичні рекомендації виробництву, навчальні програми

31. Методичні вказівки по складанню плану економічного і соціального розвитку сільськогосподарського підприємства на 1992 рік. – Міністерство сільського господарства України, Київ, 1991. – 10,0 друк. арк., в т.ч. автора – 2,0 друк. арк.

32. Методические указания по составлению плана экономического социального развития сельскохозяйственного предприятия на 1991 год. – Государственный агропромышленный комитет Украинской ССР, Киев, 1990. – 10,0 друк. арк., в т.ч. автора – 2,0 друк. арк.

33. Программа, тематика контрольных работ и методические указания по проведению практических занятий по дисциплине "Планирование и организация предприятий, объединений и комплексов (АПК). – Министерство

вищого образования Украинской ССР, Киевский институт народного хозяйства, Киев, 1991. – 2,0 друк. арк.

34. Програма і методичні вказівки по проведенню практичних занять з дисципліни "Економіка і організація селянських (фермерських) господарств". – Міністерство освіти України, Київський державний економічний університет, Київ, 1993. – 1,0 друк. арк.

35. Програма дисципліни "Менеджмент виробничих витрат" для магістрів спеціальності 050202 "Аграрний менеджмент" очної та заочної форм навчання. – Міністерство освіти України, Київський державний економічний університет, Київ, 1996. – 1,0 друк. арк.

АНОТАЦІЇ

ДЕМ'ЯНЕНКО С.І. ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: МАКРО– ТА МІКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ. Дисертація є рукописом. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.07.02. – Економіка сільського господарства і АПК. Київський державний економічний університет, Київ, 1996.

Розвинута концепція та теоретико–методологічні підходи формування виробничих витрат у сільському господарстві як системного, комплексного елементу ринкового механізму. Досліджено механізм і поглиблено методологію й методику формування виробничих витрат у сільському господарстві на макро– та мікроекономічному рівнях. Виявлено та проаналізовано зв'язок між формами власності на виробничі ресурси та формуванням виробничих витрат і ефективністю виробництва.

Ключові слова: виробничі витрати, альтернативні витрати, ресурси, власність, ціноутворення, регулювання, менеджмент, ефективність.

ДЕМ'ЯНЕНКО С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ЗАТРАТ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: МАКРО– И МИКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ. Диссертация является рукописью. Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.07.02. – Экономика сельского хозяйства и АПК.

Развита концепция и теоретико–методологические подходы формирования производственных затрат в сельском хозяйстве как системного, комплексного элемента рыночного механизма. Исследовано механизм и углублено методологию и методику формирования производственных затрат в сельском хозяйстве на макро– и микроэкономическом уровнях. Вывявлено и проанализировано связь между формами собственности на производственные ресурсы, формированием производственных затрат и эффективностью производства.

Ключевые слова: производственные затраты, вмененные издержки, ресурсы, собственность, ценообразование, регулирование, менеджмент, эффективность.

DEM'YANENKO S.I. PRODUCTION COSTS FORMATION IN AGRICULTURE: MACRO- AND MICROECONOMIC ASPECTS. Dissertation is a manuscript. Dissertation for the Degree of Doctor of Economic Science on Specialty 08.07.02. – Economic of Agriculture and Agro-Industrial Complex. Kyiv State University of Economics, Kyiv, 1996.

Developed the conception, theoretical and methodological approaches to the production costs formation in agriculture as a systematic and complex element of the market mechanism. Explored the mechanism and developed the methodology and methods of the production costs formation in agriculture on the macro- and microeconomic levels. Discovered and analyzed the relationship between the forms of the production resources ownership and production costs formation and the production efficiency.

Key words: production costs, opportunity costs, resources, ownership, pricing, adjustment, management, efficiency.

Формат 60×84^{1/16}.

Папір друк. № 1. Спосіб друку офсетний. Умовн. друк. арк. 2.0

Умовн. фарбо-відб. 20, Обл.-вид. арк. 20

Тираж 100 пр. . Зам. № 7-72.

Фірма «ВІПОЛ»

252151, Київ, вул. Волинська, 60.

AB 36.796